

A TÁRSADALOM VEZETŐI.

(A vezető-kategóriák kérdése.)

Témánk nem minden kort foglalkoztat egyformán; leginkább az átmeneti korok figyelmét köti le, amely korok, mint a miénk is, többre vágnak a továbbtengődésnél, sőt új rendszerekkel kísérletezve, nagy erőfeszítéseket tesznek. Minél nagyobbak és szokatlanabbak az új feladatok, annál inkább kiűnik a vezetők fontossága. A múlt század optimista hite megfoghatkozott, mely hit jóhiszeműen késztetett bizakodni abban, hogy a szabad verseny automatikusan felszínre hoz alkalmas vezető elemeket. A demokratizmus is hitegette magát azzal, hogy a nép hol biztos ösztönével, hol céltudatos akarással ki tud választani vezető egyéniségeket. A választás rendszere nem mutatkozott merő öncsalódnak, de elégségesnek sem, és egyetemes orvosszernek ma már azok sem mondják az utolsó évtizedek tapasztalatai után, akik annak idején feltétlenül bíztak benne.

A demokratikus elgondolások élénk hatással voltak a szociológiai gondolkodásra. A figyelem általában eltért attól, hogy különösebb erővel vizsgálják a társadalomban mutatkozó és szükséges alá- és fölérendeltségi viszonyokat: a vertikális tagozódás a kutatásnak mostoha gyermeke maradt.¹ A vezetés kérdése ép ebbe a síkba tartozik, s így ma kell fokozottabb figyelemmel felvenni a kérdés sokáig szinte elejtett fonálát.²

¹ V. ö. Társadalmi felemelkedés c. tanulmányunkat. Budapesti Szemle. 1933. évf.

² Az irodalom, melyből a «nagy ember» kérdését itt nem emeljük ki, nem nagyon gazdag s itt a következőkre hivatkozunk: Platon: Politeia és Politikus. Kornis Gy. Az államférfi. 2 köt. 1934. Emery S. Bogardus: Leaders and leadership. New-York. 1934. L. Leopold: A presztizs (bővebb ném. kiadás 1916). Fr. Wieser: Das Gesetz der Macht. 1926 (főképp I. 3. és II. 9. fejt.). Giese: Die öffentliche Persön-

I. A probléma. A kérdésfeltevés módja.

A vezetők kérdése tulajdonképp kiterjed a társadalom egész problematikájára. Senki sem csak vezető, vagy csak vezetett, viszont mindenki részben vezető, részben vezetett: e körből alig zárható ki normális társadalomtag. Időben véve, mindenki egy-egy vonatkozásban és kisebb-nagyobb körben vezetői helyzetbe kerülhet, a vezetés kérdése nem egy réteg, vagy kaszt kérdése, hanem mindenkié.¹ Másrésztől problémánk egyetemes-ségét mutatja, hogy mindennemű társas egységben, morfológiai alakulatban van szó vezetésről, a családban épúgy, mint az államban, egyházban, egy egyesületben, pártban, cégben, üzemben stb. Nincs vezető nélküli alakulat a társadalomban a lélektani tömeget» leszámítva, azonban már Le Bon utalt arra, hogy ez ép, erős «vezetővársban» van.

Ez egyetemesnek bizonyuló kérdés kellő *problémafeltevésében* félvezető utak nyílnak elénk. Mi itt mindenekelőtt kizárni óhajtjuk a *vezetőcsoportok* kérdését: ez az «elit» problémája, mellyel külön szándékozunk foglalkozni. Vezetőn vezető egyéniségeket értünk, de vájjon ezek valóban egyének-e, amidőn ép *vezetője* egy «követő csoportnak» (Gefolgschaft) van? A vezető mintegy a csoporté, holott fordítva szokás elképzelni: a csoport a vezetőé, annak mintegy irányadásban birtoka, az ő vezetettje, szellemileg meghódított, általa kalauzolt csoportja. E kérdésben való tisztánlátás alapvetően fontos, különben vizsgálatunk nem lesz szociológiai jellegű, márpedig erre a kérdésfeltevésre kell itt törekednünk.

Tipikusan individualista kiindulásban fel lehet tennünk, hogy a vezetőt a maga lelki tulajdonságai tesznek vezetővé. A vezető sajátzerű sugárzó pont, amely maga köré gyűjti azokat, akik fényének varázsát érzik. A vezetőben sajátos erő van;

lichkeit. 1928. Th. Geiger: Führung, cikk Handw. d. Soziologie. 1931.; u. az: Führen u. Folgen, év. n. (1928). R. Michels, Zur Soziol. des Parteiwesens 2. kiad. 1925. M. Weber: Wirtschaft u. Gesellschaft. 1925. W. Schlüter: Führung. 1927. H. Joly: Psychologie des grands hommes. 1914. P. Plaut: Die Psychologie der produktiven Persönlichkeiten. stb.

¹ V. ö. Emery S. Bogardus: Leaders and leadership. 1934. I. fej.

először is *igény* a vezetésre és *erő* az elfogadtatás kivívására. A vezető szuggesztiós központ, amely szélesebb körre hat, állandó energia, előrelátás, tetterre való készség, hatalmas akarat, hódító varázs stb. a sajátja. Mindezek az *egyénlélektani* kutatás kérdésfeltevésére jellegzetes és igen érdekes kérdések. Azonban az e nemű problémafeltevés eltéríti a figyelmet a szociológiai problémalátástól, mindenekelőtt attól, hogy a vezetés igen sokféle, *különnemű* körben megy végbe s nem minden vezetés egy-nemű sajátosságot, ú. n. vezetőképeséget kíván meg. *Egy közös karakterológiai nevező a vezetésre» alig található.* Vannak ugyanis esetek, ahol pusztán a véletlen sodor az élre valakit, aki pl. sorshúzás útján kerül az élre (lásd alább: chance-vezető), avagy pozícióját öröklés, vagy ötletszerű kiválasztás útján nyeri el, s csak esetleg később fejlődnek ki benne bizonyos «vezető»-tulajdonságok. Az ily tulajdonságok nyomozása — egyénlélektani vizsgálata — bármennyire fontos is, mindenesetre másodlagos kérdés.¹

Először is egy *szociológiai* vizsgálatnak kell megindulnia azon a társadalmi tényen, *hogy vannak vezetői -pozíciók.* Melyek ezek? A tényleges «*pozíció*» kérdésével nem úgy állítjuk be a kérdést, hogy vezetői tulajdonság valakiben (egyénlélektanilag) már eleve megtalálható, hanem úgy, hogy tényleges viszony áll fenn vezető és az őt követők serege között: a vezetőt tehát mindenekelőtt a maga követő-csoportjával, a vezetettekkel² *együtt* vesszük szemügyre, nem pedig külön a vezetők lelki habitusával.

Az alábbi, vázlatos fejtegetések, melyek nem lezárni, hanem megnyitni kívánják az utat egy szociológiai kérdésfeltevés számára, s mintegy a bejárando és felvételezendő terület első térkép-vázlatát óhajtják nyújtani, kiindulnak abból, hogy a vezető problémáját nem lehet — eddigi vizsgálatok tekintetbevételé alapján — egyetemes «vezetőtulajdonságok» alapján felvenni,

¹ Látható tehát, a magunk részéről is nagyrabecsüljük az egyénlélektani szempontot, habár, különösen elhanyagolt lévén ép e kérdésben a kollektív szempont, a primátust a kérdés szociológiai beállításának adjuk.

² A «követő» szó szűkebb körre látszik utalni: a követés aktivitás, a vezetettség állapot.

éppen mert problémánk egyetemes, az *egész* társadalomszerkezeten végigvonuló. Az ellenkező kérdésfeltevés csak akkor lehetséges, ha a problémát eleve leszűkítjük, speciális térre vonatkoztatjuk. Lehet pl. karakterológiai vizsgálatot, egyénlélektani elemzést lefolytatni az *államvezetők*re, a politikusokra vonatkozólag; a kép itt is igen gazdag és sokféle arcot mutató lesz.¹ Ugyanez a kép nem fog találni egy mérnöki vállalat, avagy egy nevelőintézet vezetőjére, sem egy botanikai expedíció vezérére.

Szociológiai szempontból szöges kérdésként kell felvetnünk a továbbkutatást lehetővé tevő szempontot: minő *kategóriái* vannak a vezetőknek. E kategória-probléma nem került felszínre. A vezetők jellemrajzát megkísérelhetjük az után, miután ismerjük a vezetőkategóriákat.

A mai társadalom széles köreiből több különmemű vezető két síkban található: *horizontális síkban* (az egymás *mellett* található, vezetőféleségek, felszínrekerülésük alapja szerint 2. fej.), másrészt *vertikális síkban* (a vezetői «fokozatok», 3. fej.). Más és más karakterológiai kép alakítható mindegyikről. A horizontális és vertikális vezetők kategoriális megkülönböztetése a célunk, nem pedig e kategóriák kitöltése, amely szükségképpen későbbi feladat, s lényegesen túlmegy fejtegetésünk keretein.² Különösen érdekel itt bennünket az, hogy a vezetőt miképp várja a közönség, minő jogalapot keres számára (a vezetői legitimáció kérdése),— ez a kérdés korunkban erős forrongásban van.³ Hasonlóképp épp korunk mélyebben rejtőző, még nem tudatosult kérdése az, hogy

¹ L. Kornis alapvető kutatásait: Az államférfi. 2 kötet. 1934.

² Cikkünk nem tanulmánynak, hanem felolvasásnak készült (a M. T.-tud. Társ. 1937 febr. 3-iki ülésén olvastatott fel) s csak annyit tárgyal, amennyi egy felolvasás keretébe bele volt illeszthető.

³ V. ö. Korunkra nézve: K. Thalheimer: Der Führergedanke. 1934. Pb. Kuhn: Die Führerfrage der Deutschen. 1933. H. Bechly: Die Führerfrage im neuen Deutschland. 1928. G. G. Kolbenheyer: Der Lebensstand der geistig Schaffenden u. das neue Deutschland. 1934. Harald von Helmersen: Der Untergang des alten Ritterstandes. 1932. M. v. Binzer: Die Führerauslese im Faschismus. 1929. (ism. Társ. tud. 1929.) stb. Az ilyfajta irodalom nem fontos, de jellegzetes szimptomákat tartalmaz. Már értékeket jelent: Moeller van der Bruck, Das dritte Reich. 1930. Avagy O. Spengler írásai (összegyűjtve) Politische Schriften. 1933.

problémavállalásukban minő alacsonyabb vagy magasabb *igényű* vezetők után sóvárog egy-egy kör (a vezetői *fokozatok* kérdése). Amint az egyéni pszichológiát nem tartottuk elégnek a vezetőkérdés egyetemes feltevéséhez, nem elég az *értékelméleti* szempont sem, amiből már Plátón ki akart indulni. Legújabbban Vierkandt¹ ír általában a csoportvezetőről ekként: «Vezető minden csoportban az a személyiség, aki a többiek előtt fölényesnek látszik,² *hozzámérve a csoport legmagasabb értékeihez*». Valóban vannak oly vezetők, akikre vonatkozik ez a megállapítás. E meghatározás mégis szűk, mert épp a mai mobilista társadalomban látható, hogy egy csoport akárhányszor *átmeneti* vezetőkkel elégszik meg, és nem tudja, nem is akarja megállapítani, hogy a vezető a csoport «legmagasabb értékeit», eszmei irányát valóban képviseli, hordozza-e, vagy sem. Ez az értékelméleti szempont természetesen nem mellőzhető, csak épp nem elégséges a vezetőprobléma szélesebb feltevéséhez.

Nem alkalmas kiindulás — a «legmagasabb értékek» képviselésének feltételezése mellett — az a kínálkozó elgondolás sem, amely szerint a vezetőegyéniség «eszmékkel telt»,³ s ez belőle *kisugárzik*. Egy-egy eszme valakit teljesen hatalmába kerít, az neki «hivatásérzést» ad, s ez a szubjektív beállítás teszi vezetővé. Ez szintén egy vezető-kategóriában domborodik ki, az ú. n. missziós vezetőkben. Ez szintén nem egyetemes beállítottság. Különbséget kell tennünk *szubjektív* és *tárgyi beállítottság* mozzanata közt.⁴ Az elsőben — a vezetőnek helyzet- és feladattudata szubjektív *hivatásérzésében* domborodik ki — érzi, ezt és ezt kell *akarnia*, — a másodikban mintegy a tárgyi összefüggés mozgatja: az «ügy» ezt és ezt követeli meg, a természet törvényeihez, így és így kell alkalmazkodni; ez utóbbi a technikai vezetők sajátossága, s következménye, hogy alkalmazkodni akarnak, értelmesen felismerni «a helyzetet» stb., s erre

¹ Familie, Volk u. Staat. 1936. 99. 1.

² Erre a látszatra súlyt helyez; írja: Genauer gesprochen kommt es nicht auf die Wertüberlegenheit an sich an, sondern auf den *Eindruck* einer solchen. Ez ugyan kollektív szempont, de elégtelen.

³ V. ö. utalásunkat Athenaeum. 1933.

⁴ «Mozzanatról» van szó, tehát reálisan egy egyénben mindkettő meglehet.

rábírni másokat. Az értékeszmékkal-teltség a missziós vezetők apostoli lelkére jellemző; ezek nem a konkrét helyzethez, hanem magasabbról nézett emberi *sors*hoz igazodnak.

A vezető kérdését nem tettük — végül — függővé attól, hogy a vezető *minek a segítségével* vezet. Itt elég hivatkoznunk Fr. Wieserre,¹ aki kellő tágas problémafelvételre utal: «A vezető nemcsak szigorú parancs, útmutatás, utasítás által hat, hanem képes hatni terv, vagy javaslat által is, mely a közönségben elfogadásra talál, avagy ítélete által, melyet mond, avagy egy tanítás által, mely neki követőket szerez, avagy tanácsa által, melyet követnek, avagy sikerrel járó példaadása által, melyet utánoznak, végül bárminő mintául szolgáló cselekvése által, legyen az akár csak egy előre megsejtés és törekvés-sugallat». A vezetőnek lényegéhez — kellő tágasságú szociológiai síkon — sem az nem tartozik, hogy mire, sem hogy mi *által* vezet, hanem csak az, *hogy* vezet.

2. A vezetői legitimáció kérdése.

Tulajdonkép köz vélemény történeti kérdés ez. Hol heves vita folyik abban, hogy ki miért, minő jogcímen *lehet* egyáltalán vezetővé, hol — átmeneti kérdésben (pl. korelnök) — megelégszenek a véletlennel is. Ilyenmő kutatás tudommal nincs. Nekünk meg kell itt elégednünk azzal, hogy röviden *leírjuk* a feltalálható nézeteket, tehát magunk nem keressük a vezetői legitimációt, hanem csak konstatáljuk, hányféle alapon kísérletezik egy-egy kor vagy közönség világossághoz jutandó a vezetők jogalapjait illetőleg. Itt valóban a tout comprendre c'est tout pardonner elv nyomán kell haladnunk.

Minden korban másképp próbálták megmagyarázni azt, *hogy* van vezető, illetőleg igazolni: a vezető miért épp ez vagy az. A vezetői igazolás (legitimáció) ritkán egyesek magánvéleménye; sőt épp szélesebb körű áramlatra támaszkodik: *szoros kapcsolatban áll a társadalom szerkezetével*, annak ideológiai struktúrájával. Történeti visszatekintésünkben néhány vonást kiválókép azért emelünk ki, hogy lássuk az egyes, főbb típusokat, melyek társadalomszerkezet és vezetői típus megegyezését mutatják.

¹ Das Gesetz der Macht, 1926. 51. 1.

1. Első típus a megszentelt (karizmatikus¹) vezetőé. Az ily vezető isteni hatalommal áll összekötetésben, családját is többnyire szentnek tartják; felsőbb hatalma van emberek és dolgok fölött; jelleme *objektív beállítottságú*. Cselekvésében szent hagyományokat követ, parancsai nem egyéni érdekből fakadóak, sem nem pusztán egy-egy helyzet diktálja őket, hanem objektív és ősi törvények, olykor isteni kijelentések, máskor ilyeneknek ú. n. «magyarázatai».² A fejedelem maga egy fensőbb hatalom «szolgájának» mondja magát, avagy Isten küldöttjének. A vezetés ilyenemű legitimációját «*megszenteltségnek*» mondjuk.

Évezredek folynak le ennek jegyében az emberi történelemben. Ez a vezetői típus kiválóan megfelel ősi idők *stabilis társadalomszerkezetének*, valamint régebbi társadalmak lassú életritmusának. Nem kellett akkor gyors helyzet változásokhoz alkalmazkodni, pillanatnyi érdeknymásokat egyeztetni. A vezető valóban méltóság, aki objektív hatalmakhoz kötötteen mintegy kozmikus követelmények képviselője.

A mai idők nyelvén ez a legitimációs alap az örök értékek rendszerének «hordozása». A vezető nem más, mint érték-hordozó, szilárd elvű követője örök, igazolható értékeknek. Semmi kétség, *ezt* a vezető-típust tartják a legnemesebb veretűnek: legyőzi a szubjektívizmust magában a vezetőben. A vezető a maga erős hitében, meggyőződésében mutatja az értékek objektív arcát. A hirtelen feltűnt szubjektív vezetők (Napóleon) kiérzik, hogy számukra ilyenemű objektív alap szükséges. Labilis kor utáni stabilitás vágya a vezetőben úgy nyilvánul meg, hogy «törvényesnek» mutatja magát, igyekszik «történelmi hatalmakra támaszkodni, önmagát mintegy objektívnálni, magasabb értékek stabilis, *állandó* képviselőjéül feltüntetni.

2. Hogy az előbbi stabilitás-típus után az éles ellentétet, mely a társadalom stabilis típusával fennáll, jól láthassuk, vegyük tekintetbe az *ázsiai vezértípus* helyzetét. Erős félreértések támadtak egy Attilának, vagy hasonlóknak kivételes egyénisége láttán; szociológiai szempontból mélyebben kell felásnunk a

¹ L. szűkebb értelmezésben M. Weber, *Wirtschaft u. Gesellschaft*. 1925-

² V. ö. J. Cruet. *La vie du droit et l'impuissance des lois* (Bibl. de philos. scient.).

talajt. . . Vezérek hirtelen tűnnek fel, óriási seregekkel lendülnek előre Ázsia széles térségein. Szinte mágneses befolyást gyakorol az *első* hódító egyéniség; lábai előtt földre borulnak, félistenként imádják, misztikus «személyi» varázsát érzik. Éppen nem mindenik vezér ilyen. A legtöbb pusztán toborzó erő, hatalmas tömeget — valósággal mammut-Gefolgschaft — tart maga körül, ámde nem a *maga* szellemi erejével, sőt a tömegek lelke-érzulete üresen marad, nem lévén vezére «missziós típusú». Mutatja, hogy a tömeg könnyen széthull, mint még egy Attila után is a birodalma, melynek nem volt lelki cementje, csak konglomerátum volt. A tömeget személyhez kötötteen csak *pillanatnyi* hatalom tartja össze, a hatalom bár félelmetes, csak külsőséges erő. Nem érdektelen lélektani probléma az, vajjon mi tart együtt egy ázsiai méretű, tarka összeseregést? Sajátos tényállás; 1. *vannak esetek, midőn a tömeg azáltal remél érvényesülni, hogy minél tömegesebb¹* és minél szélesebb hullámban mozog. Ha egy ily tömeg összesereglik valaki köré, — aki persze szakrális jelleget is vesz magára: Isten «küldötte», Isten «kardja»— voltaképp a nagy összetartó és lököerőt keresi valakiben. Ázsiai ez a típus, hiszen Ázsia széles térségeire való, — hol mindennemű néptörmelék össze tud seregleni — az uralom térszínéhez alkalmazkodó steppe-jellegű uralom ez. A vezér hódít, leigáz, zsákmányol. 2. Nemcsak a steppe térbeli lehetőségei — horizontális uralom — s a tarka összeseregés jellemző itt, hanem az a tömeg lelki alkata is: az összetartó erő, melyet a vezér sugall, a hódítás, a zsákmány reménye. Tömegremény gyullad fel, mint hatalmas prairi-tűz. A modern tömegmozgalmakban is van valami hasonló. Az ilyfajta «egoisztikus tömegremény» végigfut a síkság hullámzó népein, szédületes tömegereje van. Ezt megsejtik előre, ennek ellenállhatatlanságában hisznek, erősen reménykednek: íme, az összeseregés második főoka. A vezetés eszköze is jellemző: a rettegtetés. Nem a vezér az, aki rettegtetéssel hat (ez mellék-

¹ Tüzetesebb vizsgálatok hiányában ma még csak kutatás-hipotézisként szerepelhet az a gondolat, hogy az alsóbb társadalmi rétegek nagyobb *szaporodása* egy tudatalatti tendenciával függ össze: számmal győzni a minőség fölött. Egy ösztönhöz közel álló tömeglélektani beállítottság a «sokasodás» tendenciája, mely a magasabb képességek hiánya mellett az élet biztosítását szolgálhatja.

akció): a tömeg maga az, aki kíván egy diktátort, egy nagy Rettegetőt. *Az akció forrása maga a tömeg*, a zsákmányolni kész bandaerkölcsű néphalmaz. Ezért a vezér olykor «fogott» vezető, csak «sereghajtó», aki átvette a tömeg zsákmányszomjának dinamikáját és irányítja az összesereglett tömeget.¹ Ez a vezető egészen más, mint az előző, értékkel áttelítődött és megszentelt típus: amaz, melyről szoltunk, *objektív* vezető, a most szóban forgó ázsiai «tömegvezér» előtt nem a maga érdeke a döntő, hanem a tömeg szenvedélyáradata, nem az értékeket, a kozmikus elvet képviseli, hanem szenvedélyek képviselője.

Jól ismerjük a munkásmozgalmakból a *modern* tömegtechnikust.² Kétségtelenül nagyban különbözik az ázsiai tömegvezérektől, hiszen egy racionális társadalomszerkezet modern «üzemi» világában él, tehát jól ismeri a sajtó, a tömeggyűlések, a propaganda, a GPU stb. technikáját. Nem egy köztük csak egyszerű reménycsillogtató agitátor, avagy tömegeroőknek spekulánsa. Mindamellett nem feledhetjük: ott, ahol tömeg van, ahol egy erősen mozgásba jött (dinamikus társadalom* hullámozgásba) elöttünk, mindig sor kerül a régi methodusra: a rettegetésre, ama nagy «prairie-tűzre», mely heves reménységek gyújtása közepett fut végig a síkságon, tehát — sohasem tud letenni a vezető arról, hogy ne szolgálja a tömegek ízlésén felül a tömegek zsákmány- és hatalomvágyát. A «proletár-diktatúra» gondolata («elmélete») mögött is így gyulladhatnak fel évezredes tömegszenvedélyek. Látjuk, van oly vezető-típus, amely «egy új kor» ígéretével lép fel, hatalmas lökőerőt, forradalmi vénát képvisel. A vezér legitimációja: a megmozdítás, a dinamizmus hite, a tömegeroő felébresztése, a forradalmi «lendület». Az ily vezető maga is elhite, ő mindennek a Tudója,

¹ Némi párhuzam a növényzozológiában (l. Rapaics: A növények társadalma, 97.1.): «*sereglemek*» általában oly társulást mondanak, «melyben az egyedek viszonya egészen vagy túlnyomóan csak mellérendelt». Valóban a vezető sokszor «fogott» vezető a steppes tömegtársadalomban, tehát nincs benne *igazi* alárendeltség. Továbbá «jellemző a növény-seregletre, hogy benne az egyensúly rendkívül billenékeny, minélfogva *meglévő elemek kiesése vagy újak beolvadása könnyen végbemehet*» (98. 1.). Ezt a jelenséget megtaláljuk a steppes tömegtársadalom «konglomerátumában», összesereglésében.

² V. ö. Sombart, Der proletarische Sozialismus. 1924. II. 267—303.

a nagy Jövő bábája, hol szakavatott tömegszónok és író, hol organizátor, hol ismét — a nagy Rettegető, avagy mindez együtt.

Kétféle legitimáció volt előttünk: a *megszenteltség* — ez egy stabilis társadalom tipikus igazoló elve; majd a *tömegszenvedély* erejének képviselője — ez egy dinamikus, sőt immár forradalmi társadalom tipikus elve vezér keresésére. A kettő ellentétes irányú atekintetben is, hogy az első vezető-típus felülről függ, a második viszont alulról, a tömegektől.¹

3. Vegyünk szemügyre ismét két, ellentétes legitimációs alapot: az arisztokratikus és demokratikus (választási) rendszert.

Az arisztokratikus rendszer legitimációs elve hasonlít külsőleg a megszenteltséghez, hiszen mindkettő egy stabilis társadalom tipikus jelentkezése; az előbbi azonban immanens, míg az utóbbi transzcendens, kozmikus kötöttségeken sarkallik. Az arisztokratikus vezető igazoló alapjait a közvélemény a legélelnekben kommentálta, más és más kiindulásban. Lehet mondani, a született vezér «sorsvezér» is, a sors igéje, kijelentése az, hogy az elsőszülött öröklí a vezetői pozíciót, s régi társadalmaknak nincsenek, mint ma, racionális igényei, természetes a belenyugvás.² A közvéleményben az az érzés is felmerül — bár gyakran tiltakoznak³ a születési elv ellen —, hogy a születés és a sors szava mellett a List der Vernunft szava is felhangzik: a pozíció öröklése előnyt is jelenthet. A vagyon és pénz öröklését ma természetesnek látják, a pozícióét nem; egykor mindkettőt annak fogták fel. Hivatkoztak a születési arisztokrácia biológiai öröklésben' előnyeire, avagy arra, hogy jó «gyermekszobát», azaz átlagon felüli nevelési környezetet kap: jobb nevelőket, alkalmakat széleskörű emberismeret szerzésére, mozgási lehetőséget a külföld megismerésére stb. Épúgy fontosnak tartják némelyek a családi hagyományokat, örökül kapott életelveket — egy

¹ V. ö. Sombart és R. Michels id. műveit, továbbá Ph. A. Koller: Das Massen- u. Führer- Problem in den freien Gewerkschaften. 1920. (Erg. Heft 17. z. Arch. f. Sozialwiss. u. Sozialpolitik.)

² V. ö. J. Bühler, Die Kultur des Mittelalters. 1931. 123. o.

³ Fichte írja: «Weder faktisch das Talent, noch begriffsmässig das Recht zu herrschen láBt sich vererben».

(újabb szóval) sorstudomány¹ megíratlan könyveiből. Intelmek, szállóigék szélesebb körben is ismertek, de nem a vezetni tudásra vonatkozólag. Az ily gyakorlati tapasztalatok leszűrődései hézagok, mégis boldogulni lehet velük, jobban, mint rendszeres iskolai tudással. Mások utalnak arra, hogy születés alapján egy «tipikus» rendi képviselő jóban-rosszban összecementeződik rendjével, tőle sokféle támogatást kap, így független tud lenni a változó hangulatokkal, a démoszsal szemben, nem szorul reklámra, demagógiára stb. Látható, a közvélemény sokféle okra tud hivatkozni. Nem csoda, hogy évezredek megnyugodtak a születési-arisztokratikus elv alapján álló vezetőikben. A mai közvélemény szkeptikus, s mint minden lázas időkből, keres új legitimációs alapokat.

4. Korunk társadalma a mozgalmasságra való hajlam, a mobilizmus jegyeit mutatja, egyben mindig bizonyos mértékű individualizmussal. Vezetői igazolás terén legkiemelkedőbb alappyanánt jelentkezik a *választás*. «Demokratikus» választásra gondolunk, kérdés azonban, hogy ez szociológiai tényállás tekintetében valóban oly demokratikus jellegű kiindulás-e, mint aminőnek szokás mondani. Tekintsük meg a nem nagyon emlegetett mozzanatokat a választás terén, nézzük meg a választás reális arcát.

Mindenekelőtt feltűnik néhány eset: 1848-ban hiába adott lehetőségeket új képviselők választására a törvény, csak épűgy nemesek jöttek fel az országgyűlésre, mint ahogyan nemesek voltak a régi diétán. Angliában is demokratikusnak szerették hinni a választást — «alulról» választanak — és íme, az évszázados szokás: a gentry köréből választani, megmaradt a múlt század végéig. Mintha más körökből nem lett volna illő választani, avagy más körökből szürke, erélytelen és távlattalan egyének kerülnének ki. Ez országok azonban még arisztokratikusnak mondhatók; az Egyesült Államok már bizonyára nem.

Első tény annak figyelembe vétele, hogy arravalóság szempontjából kik közül *szokás* választani? Bizonyára azok közül, akiket egy párt kiszemel, akár ismerik a választók, akár nem: többnyire ismeretlenekre szavaznak,² a szavazás mutatja társa-

¹ Jaspers, Philosophie. II.

² L. Bryce Amerikáról szóló műveit legújabb kiadásukban.

dalmünk anonimitásának fokát. A választó voltaképp nem egyénekre, hanem már csak pártokra szavaz.¹ Hogy ki legyen jelölt, arra nézve a pártszervezet, a «machine» fölényesen intézkedik,² a pártok demokratikusságának legendája a szociológusok közt lassan foszladozik, «népmíthosszá» kezd átminősülni. Az még demokratikus tendencia, hogy a jelölt egyáltalán «posszibilis» legyen, de ezentúl alig van demokratikus mozzanat: a demokrácia formalisztikus lesz. A reális szociológiai tény az, hogy a jelöltben egy pártvezetőség (vagy klikk) *tulajdonképp kooptációt gyakorol*; legjobb eset az, hogy a választás mintegy kétoldalú lesz: akit «felülről» jelölnek, arra «alulról» is rászavaznak.

Merőben mássá alakult a helyzet, mint amire a demokrácia nagy álmodója, Rousseau gondolt: ő egy kis államból indul ki, s ma tömeges társadalom él még a kisebb államokban is. A nép is előtte még érületi-akarati egység,³ nem pedig egyéni választók gépies összege; ma szétszakadozó. Az ú. n. közakarat és közérdek is világossá lehetett kis államban — a választás ennek kitudakolása —, a mai tömeges államban ez szükségkép homályos. Elméletileg világos a határ partikuláris és egyetemes (köz-) érdek közt, gyakorlatilag nem, mert sokféle «köz» — szűkebb és tágabb közösség — van egy államon belül, melyikre legyen a választó hic et nunc tekintettel? Az érdekartikularizmusból akart Rousseau egy ideálfogalommal (volonté générale) kiemelkedni, de melyik az «igazi» közérdek, mikor annyi *részben-közérdek* közt kell választani? Ahol individualizmus van, ott szubjektivizmus is van; látjuk, minő mértékben lesz egyes

¹ V. ö. Fr. Wieser, Das Gesetz der Macht. 1926. 50. 1.

² Koellreuter, Die politischen Parteien im modernen Staate. 1926. 50. 1. írja: «Die Macht der Parteimaschine ist charakteristisch für die heutige *Mechanisierung unseres Parteilbens*. Sie hat sich vom Diener heute zum Herrn des Wählers aufgeworfen, der nur noch insoweit und dann Berücksichtigung findet, wenn man seine Stimme bei der Wahl braucht». V. ö. 51. 1.: Überall eine Mechanisierung, die man auch als Amerikanisierung bezeichnen kann.

³ Az emberi jogok (1789) 3. cikke így szól: «Nul corps, nul individu, ne peut exercer d'autorité, qui n'en (de la nation) *émane expressément*. L. v. Wiese (Der Liberalismus in Vergangenheit u. Zukunft) 1917. 55. 1.) megjegyzi: Der Artikel 3. ist unliberal (!). Az individualizmus egy közösség képviselétét másképp képzei.

kerületek (szűk körök, sőt egyének) képviselője a népképviselő. Az urna előtt a bourgeois-ból nem lesz egyszerre citoyen,¹ a magánérdeket közérdekre kicserélő állampolgár. Minduntalan magánérdek tör elő a zsilipekből.

A röviden érintett tényekből kiderül, hogy a választási rendszert nem lehet csak úgy egyszerűen demokratikusnak tekintenünk: ha a jogi forma az is, a szociális tényállás eltérő. Az élet gazdag, nem lehet egyszerű skémákba szorítani. A választási rendszer tükröztethet demokratikus, fél- és teljes arisztokratikus társadalmat is. Mindamellett fontos, hogy legalább potenciálisan demokratikus. Általában a jogi formák dacára uralkodik egy átmeneti rendszer: *kooptáció kiegészítve demokratikus jóvá-hagyással*, s már ez is sok haladási lehetőséget nyújt egy pusztá felülről-kinevezéssel szemben egy mai demokratikus-tömeges társadalom mozgékonyága érdekében.

Törekvés az, hogy meglegyen a választott vezetőben a vezetettek bizalma felfelé, meglegyen a bizalom lefelé is, legyen a választottnak helyzete mintegy kidolgozva, szakadás, «sérelem» se fent, se lent ne essék. Ez jogos vertikális harmóniatörekvés, a függőleges egybefüződés folyton megújított kísérlete. Íme, látható, a választás miatt emelkedik ki elvként, rendszerként az egyre áttekinthetlenebbé és nehezebben kormányozhatóvá vált modern világban.

5. Újabb vezetői legitimáció a többé-kevésbé véletlenül (szándéktalanul) kedvezően alakult helyzet: a *chance*. Külön, tiszta formában ritkán áll előttünk (korelnökök). A görögöknél nagy szerepet játszott az a hiedelem, hogy az átlagpolgárok közül kiki egyenlő másokkal képességek dolgában (a polgár a rabszolgák tömegével szemben természetesen már elitnek számít). Illő, hogy a magasabb, állami vezetés terhéből is minden egyes kivegye a részét: sorshúzással tiszta chance-vezetőket kaptak. Ma kiszámíthatatlan következményűnek tartanók a véletlen ily játékát, tiszta chance-vezető aránylag ritka. Tömegvezér olykor szinte véletlenül kerül az élre, mint a szerény Maillard,² a francia forradalom végzetes fordulóján (okt. 5.).

A chance jelentősége mindvégig homályos az intellektuális

¹ V. ö. Groethuysen, *Dialektik der Demokratie*. 1932. 1—22. 1.

² V. ö. Carlyle leírását: *Franc. forr.* I. köt. 7. könyv 5. fej.

történETFelfogás előtt, mely a történet irracionális helyzetei előtt elzárkózik. Nem hisszük, hogy statisztikailag megfogható kérdés ez, azonban némi élettapasztalat nem kevés szerepűnek mutatja az események kedvező összejátszását. A chance-tényező jobbára más elemekkel *együtt* szerepel legitimációs alap gyanánt, tehát inkább csak részleges chance-vezetőkkel találkozunk, ezek száma azonban aligha csekély. A mai demokratikus gondolkozók közt nem egy akad,¹ aki a chance-vezetés provokálásában demokratikus vívmányt hajlandó látni, nem pedig kényszerűséget, amely értékére jó, mint rossz egyaránt lehet, de ha jó, mindig erős kockázat árán.

6. Ellentétes legitimációs jogcím az előzővel, a véletlen szerint élre-kerüléssel szemben: az *iskolázottság és szelekció*, mely tudatosan irányul a kiválónak, a vezetőnek kiszemelésére, illetőleg nevelésére. E legitimációs alap kérdésében visszaemlékeztünk első tudatos kialakítójára, Platonra, aki a szofista Machtmensch-ek² előtörésével szemben a legerősebb reakcióba menve, előre elgondolta korunk uralkodó nevelési szelekciós rendszerét. Korunk azonban némiképp eltorzította és egyoldalúvá tette Platon elgondolását. Iskolázásunk intellektualista jellegű, míg Platoné egy magasabb élet iskolája. Platon az állam vezetőit egész másképp képzelte el. Ők azok, akik 1. mélyen belelátanak a dolgok lényegébe, biztosan tájékozódnak az élet lényeges kérdéseiben (lényeg-ismerők); 2. jól bepillantottak az értékek világába, tisztán és határozottan elválasztják a nem-értéktől az értéket, értékesalódásoktól mentesek (érték-ismerők). 3. Az ember háromféle lelki sarkpontja rangsorban helyezkedik el, amennyiben a «szerző»-lélek s az őrző-megtartó «szilárd»-lélek fölé tudják helyezni az értéklátó elme, a látnoki lélek igényeit, tehát egy «kiegyensúlyozott» lélek tulajdona a vezetőknek, akik

¹ Kelsen: Vom Wesen u. Wert der Demokratie (1920) c. művében (24. l.) írja e jellemző sorokat: «Konsequente Demokratien dürfen kein Berufs- u. Fachbeamtentum mit einer nur durch Altersgrenze beschränkten Funktionsdauer dulden. Womöglich nur gewählte Ehrenbeamte mit kurzer Funktionsperiode oder *Berufung der öffentlichen Funktionäre durch das Los* (sic), wenn nicht gar die Bestimmung eines festen Turnus, nach dem *jeder Bürger* (!) durch eine gewisse Zeit *jede staatliche Funktion* (!) auszuüben hat.»

² V. ö. P. Menzer: Kallikles. 1922.

nem iskolás jellemvonásokat mutatnak, hanem beleláltak — 40 éves korukig — az élettapasztalatok keserű, de gazdag világába, íme, e vezetők nem pusztán iskolázott tudósok, hanem akarati edzettségre, egyensúlyra is szert tudtak tenni. Magasabb életkor nélkül akkor elképzelhetetlen a magasabb élettudás és elmélyedés s bizonyos tekintetben ma is az, bár életritmusunk erősen meggyorsult. Korunk iskoláztatása, még ha «általános műveltséget» emlegetünk is, mindenfelé a szakképzés irányát mutatja, magasabb iskoláink pedig egyenesen tudós jellegű iskolák. Erre Platón nem gondolt, valamint arra sem, hogy az iskolák olykor formális jellegű bizonyítványszerzés helyei lesznek. Platón még erős hitttel nevelte Akadémiájában államának vezető elemeit, az iskola a vezetők kiválasztásának magasosztos temploma.

Ez eredeti elgondoláshoz képest a mai vezető kiválasztás iskolák útján erősen megcsontult rendszernek mutatkozik. Mindenesetre azonban a vezetők kiválasztásának ez ma a legrendszeresebbnek tekinthető formája. Külön tanulmányt érdemel a tömegek korában az, hogy mennyi az iskolák hatásképessége, vezetőket nevel-e, vagy jobbra csak ily irányú jogérzet keletkezésére vezet az iskolázás.

7. Az iskolázottságra hivatkozás mellett a köztudat, gyakran az iskolával szemben, nagy súlyt helyez az iskolán kívül (azon túl) megszerezhető szélesebbkörű élettapasztalatra. Ennek mutatóját régebben a magasabb életkorban látták, ma ellenkező a tendencia (fasiszták¹), ahol a frisebb erőt keresik. Stabilis társadalmakban a magas kor van nagyobb becsben s ekkor a közvélemény hivatkozik a vének tanácsának (*senatus*) higgadt ítélőképességére, a karakterbeli stabilitás kedvező hatásaira. Japánban pár éve minden miniszter felül volt a 70 éven, az Egyesült Államokban az alkotmányjogilag kiemelkedően fontos supreme court hét tagja közül hat túl van (1936) a 70 éven, ugyanitt pár éve Hoover csupa self made man-t keresett államtitkároknak, akik milliomosok tudtak lenni saját erejükből. A kor és a hosszabb élettapasztalat vezetői legitimitációjára nézve a köz-

¹ Mussolini: «A korhatár nálunk nem számít, sem felfelé, sem lefelé, de az ifjúság általában nekem kedvesebb» (idézi Kornis, Az államférfi, II. 23. l.)

vélemény erősen ingadozó. Tüzetes tanulmány erre nézve is hiányzik, mint a közvélemény ily irányú, legitimációs álláspontjairól általában.

8. A mai életben különös súllyal emlegetik a speciális ismeret, szaktudás vezetőigazoló jelentőségét (üzleti életben a referenciák szerepe). E téren, sajátos, megindult egy általános értékmérő: konkrét sikerek sorának számonkérése, sőt túlbecsülése.

Sajátos vonása mai közvéleményünknek, hogy magasabb vezetőitől is mindenekelőtt sürgősen követel konkrét sikereket. Bizonyos fokú vezetői tragikum nem egyszer jelentkezik így. Ha szélesebb történeti távlatot veszünk alapul, kitűnik, hogy számos nagyméretű probléma megoldását nem lehet gyorsítani semminő vezetőnek; *a siker tempója nem függ egyedül a vezetőtől, az átlagos vezetőperiódus rövidebb, mint nagy életproblémák megoldásának normális sikerperiódusa*. Innen származik, hogy a népszerűsége adó vezetők részletsikereket, sőt kirakatsikereket jelentenek s nagy kérdéseket épp az előbbi sikerek megjátszása miatt ad acta kénytelenek tenni. Ez minden túlvibráló élet tragikum.

Bizonyos kétséggel fogadja tehát a szociológus a gyakori konkrét sikerek jelentkezését. Azt a szélesebb közvéleményben kifejező elvet, hogy a *beváltság* — a sikerek sora — a vezető mai normális legitimációja, nem fogadhatjuk el általában, csakis egyes élettechnikailag könnyebben meghódítható területen tartjuk érvényesnek.¹

9. Az a legitimációs alap, melyet *érdekképviseletnek* nevezünk, szélesebb és szűkebbkörűnek fogható fel, aszerint, hogy az «érdek» fogalmát lélektanilag szűkebb körre vonjuk-e. Valószínűleg szűkebben kell azt értelmeznünk s eszerint a gyorsan változó, heves nyomású érdek átlag a modern élet vonásaként szerepel, az érdekképviselet is átlagában aránylag új keletű. Az érdekképviseleti vezetőben harcos véna van felszínen, de olykor csak helyzete szerint lesz valaki érdekképviselő: bankérdek megóvása céljából pl. pénzügyminiszteri székbe emelnek «valakit» a sok lehetséges egyéniség közül. A vezető nem egyszer jelenik meg előttünk, a tulajdonképeni irányítás anonim lesz.²

¹ Szakértők a politikában: I. Kornis i. m. II. 80—83. l.

² Erre a vezető csoportok kérdése kapcsán lehet kitérnünk.

Gyorsan, épp csak a felmerülő problémák jelzése és áttekintése céljából tekintettük át a közvéleményben szereplő, olykor a tudat küszöbe alatt maradó vezetői legitimációk sorát. Mindenik sajátos vezetői beállítottságot s ezzel egy kategóriának megfelelő lelki szerkezetet hoz magával.

10. Utoljára hagyunk egy nagyon is spirituális vezetőitípust — «szellemi vezért» —, mely közelről, de a távol kódéből is hat a jelen társadalomra, távolra ható szellemi eszközökkel, az ember nagy és örök problémái középett: a köznyelv túlnyomó részüket a «nagy emberek» kategóriájába helyezi. Kettős alakjában vehetjük szemügyre: *jelenléti* és *disztáns* alakjában.¹ Az előbbinek legyen első példája oly pártvezér, aki nem keveredik párt-technikusként a napi politika zajos szférájába, hanem mint sokat jelentő, nagy név a háttérben marad. «Neve egymagában program.» Mindenki ismeri politikai érzülete erősségét. Gondoljunk a torinói remetére, aki ha nem is ágált ott s nem is küldött volna hazájába üzeneteket, magányában is sokat jelenthetett: a magyar függetlenségi törekvést. E vezetőitípus jelentést hordoz.» Ilyen egy passzív trónkövetelő. A római császárság korában egy név «jelentése» fenyegetés egy rendszer számára, a név viselője ellenfeleinek lehet áldozata stb.

A szellemi vezér lényeges vonása az, hogy *tartós életű irány*² hordozója, nincs kötve szerepe aktualitáshoz, aktuális léte sem számít (v. ö. Széchenyi), mindig megmarad intenciója, eszméje, programja, tartalma «jelent» valamit személyi aktivitásán túl. Nem személyiségével vezet — ez kimúlhat, — hanem tartalmával, mely időtől független. Az ily vezetőitípust mondjuk *standard-vezető*-nek. Szóljunk néhány szót lelki alkatáról is.

A köztudat a vezetőben a szüntelen kifelé ható és aktuális erőt látja meg mindenekelőtt, azt, aki szerepel, hat, ágál. Ez a típus kifelé ható (*extravertált*) lélekben fejlődik ki. Az aktuális világ függvénye lesz, ennek a világnak zűrzavarát, káoszát számítja le, — mily szerencse, hogy van oly vezértípus, amelynek számára megengedettett egy aktualitásoktól le nem nyugózott

¹ V. ö. Bogardus-nál direct and indirect leadership; lényegben ő nem megy a fenti tételre.

² Erre utal a standard szó.

szellemi szabadság, egy befelé fordult (introvertált) élet! Ez az, amely az elmélyedés, eszmélés képviselője.

A mi időnk már szinte el is feledte ezt az életformát: tanítjuk a klasszikusokat, de már nem értjük meg az életformát, melyből műveik fakadtak. Tudjuk, az ókor mennyire tele van a bölcs, kontemplatív élet dicséretével: íme, e kor tudta, hogy nagy vezetői nem azok, akik kitartoán tudták feltornászni magukat, hanem azok, akik az élet magasabbrendű tartalmában elmélyedni tudtak. Lathe biosas! Az ókor előtt vezérként álló nagy «nevek» elmélyedt bölcsek. A vezetőnek, mielőtt aktív szerepük elérkezett volna, át kell mennie egy csendes, kontemplatív életszakaszon. Előbb eszmélés, aztán aktivitás, közszereplés — fájdalom, az élet ma más lett, az introverzió egyre nehezebb.

Az introvertált lelki típusú vezetők¹ válnak «klasszikussá»; gondoljunk oly csendes, lelki tartalmakat kialakító környezetekre, ahol értéktartalmak, eszmék átélésére van mód, mint aminő egy kisvárosban élő Szent Ágostonnak, vagy Goethének jutott osztályrészüül. A legnagyobb kérdések izzanak át lelkükön s nemzedékek egész sorának világitanak. Az ily vezetők a szellemi világ álló csillagai. Műveik objektívvá lett világot jelentenek, ezért e vezetőtípust objektívtá vezetőnek is nevezhetjük.

II. Megemlítjük legvégül, hogy a vezetők legitimációs alapjai közt nincs éles szétválasztódás, sőt igen gyakori, hogy különböző alapok kombinációja áll előttünk, a jövő kutatójának érdekes problémát jelent a *komplex legitimációs alap* kérdése. Sőt valószínűleg nem átlagos eset az, hogy egy vezető egy legitimációs alapra hivatkozik. Még a születés alapján állók is igyekeznek sikerek által a beváltság legitimációját megszerezni (hadi sikerek), az pedig szinte természetes, hogy egy szerencsefi, egy chance-vezető igyekszik házasság útján egy régi arisztokrácia körébe kapcsolódni (Napoleon).

A vezető állandó kontaktusban van az őt váró és fogadó társadalom lelki alkatával a *legitimációs alap közössége révén*. A közvélemény maga vita tárgyává teszi valakinek legitimációs alapját, az illetőt «elkönyveli»², elvileg azonban nem tisztázza az igazolás módjait, hol a hagyományok méltó képviselője (stabilis

¹ V. ö. Bogardus, Leaders and leadership. 1934. 195- lk.

² Ha nem sikerül, úgy «bitorlásról» kezd beszélni.

társadalom), hol a választás, hol a forradalmi erő (tömegtechnikai készség) stb. dönt.

Felsorolt legitimációs alapjaink nem kimerítőek. Valószínűleg egyik-másik, pl. a beváltság, tovább differenciálható. Egyelőre az volt előttünk a fontos, hogy oly összképet vázoljunk fel, ahol az eltérő vonalak a legszembeszökőbbek. Problémaként marad még így is a vezetőkategóriák azon faja, ahol egy vezetőben különböző legitimációs alapok — különböző arányban — egyesülnek (komplex típusok). Ez azonban már a részletkutatás feladata.

3. A vezetés fokozatai és a vezetés köre.

Eddig az volt a kérdés, hogy minő alapon vár, illetőleg fogad el a közönség valakit vezetőül; különféle (horizontális) típusok keletkeznek különféle legitimációs alapon. Kérdésünk most az lesz, hogy mik a vezetés *vertikális fokozatai*. Alig tudatosan veszik fel egyesek e kérdés fonalát, de kiérzik, hogy van alacsonyabb, illetőleg magasabb fokozat és van ál-vezető (demagóg) és «igazi» vezető.¹ A magasabb fokozat jelentkezik magában a vezetőben, mint igény: «magasabb» feladatot vállal, szélesebb fórumon hajlandó mozogni. Ugyancsak jelentkezik a nagyközönség beállítottsága is: többet vagy kevesebbet vár a vezetőjétől, szélesebb «teret» hajlandó neki átengedni. Ismét azzal a ténnyel találjuk magunkat szemben, hogy a vezetőt — mint gyökere-fosztott növényt — nem szabad kiszakítani a maga talajából, azaz követőinek köréből.² A követők várakozása, térátengedése határozza meg jórészt azt, hogy vezetője valóban szárnyra kap-e, hogy agilisabb, bátrabb-e, hogy felelősségérzése nő-e stb. A gyanakvók táborá, a passzívák gátolják, belsőleg lefékeznek a vezetői lendü-

¹ Sombart szépen írja le a demagóg jellemét és helyzetét: az ál-vezető voltaképp vezetett. Ugyanó különbséget tesz 1. egy alsóbb «tömegvezér», 2. egy «népvezér» közt, ebből az utóbbiból lehet 3. «államvezér», az előbbi tehát csak potenciális államvezér.

² A német Gefolgschaft kifejezés jól nem fordítható. Th. Geiger (id. cikk Handw. d. Soziol.) különösen utal a csoport szempontjára: Führung ist eine Funktion, die in allen gesellschaftlichen Gruppen auftritt. Ihre Aufweisbarkeit ist geradezu ein Kriterium für den Gruppencharakter eines sozialen Gebildes. Ugyancsak Bogardus: Leadership is personality in action under group conditions.

letet. *A vezetőváras minősége gyakran a vezető minősége.* A passzív közönség lapos és közömbös vezetőt kap, viszont egy igen aktív vezető is csak kellő társadalmi éghajlat alatt bonthatja ki szárnyait, csak körülötte is égő tűz forrósíthatja meg akarátát. Nem minden múlik tehát a vezető jellemén. Kritikára hajlamos közönség is csak oly vezetőt kap, aki kimerülni igyekszik az ügyvitel ellenőrzésében, inkább kritikus, mint vezető,¹ inkább reaktív, mint aktív. Fent (1. fej.) érintett kérdésünk új térére megy át, midőn azt kérdezzük: minő *vezetői fokozatot* kíván a társadalom, a közönség, illetőleg egy csoport?

Sajátos párhuzamosság emelkedik ki előttünk: minél szűkebb körű a vezetés igénye, annál alacsonyabb *fokú* is lesz a vezetés, viszont minél magasabb fokú a vezetés, annál szélesebb körű (egyetemes) is lesz. A fokozatok és körök tüzetes leírására itt nincs terünk, meg kell elégednünk a fokozatok egyszerű és áttekinthető célzó jelzésével; a következő fokozatokat különböztetjük meg:

1. technikai vezetők	}	1—2. alsóbb vezetés
2. ügyvivő vezetők		
3. politikai művészek	}	3—6. magasabb vezetés
4. missziós vezetők		
5. életvezérek	}	5—6. legmagasabb vezetés.
6. egyetemes (objektívált) vezetők		

Ehhez képest hatféle a vezetés köre, fóruma is: 1. a technikai (műszaki) fórum, 2. az ügyvivő, 3. a nagy-szervezés (politikai művészet) fóruma, 4. a lélekáthatás (missziós vezetés), emberformálás fóruma, 5. új életforma kialakítása (új életrevezetés), 6. az egyetemes ember, világnézet megalapozása, a leg-

¹ Szociológiai szempontból érdekes probléma, melyre itt nincs terünk kitérni: *a vezetés mint kritika.* Következik ez jórészt abból a társadalmi tényállásból, hogy vannak közönségek, amelyek vezetésétől idegenkednek s vannak vezetők, akik számára *ennek* folytán nem nyílik tér a vezetésre. Számos vezető a közönséggel való lehetséges viszony alakulása folytán lesz — kritikus. Ahol túlsók a kritikus és kevés a vezető, nem annyira az illetők karakterológiai alkata miatt van így, hanem a közönség alkata, lelki beállítottsága miatt. Sok kritikus csak pozíciót el nem nyert vezető: innen a negativizmus veszélye, a ressentiment.

magasabb «szellemi vezetés» köre.¹ Rövid átnézetünk a terminológia áttekintésének célját szolgálta. Jellemezzük most néhány vonással az egyes fokozatokat, illetve köröket, csak épp jelezzve a lényegesebb eltéréseket.

I. Legalul találjuk azokat a vezetőket, akiknek munkája *műszaki jellegű*, tehát akik technikai vezetők, pl. gazdatisztek, gyári művezetők, de a közigazgatásban is feltalálható kezelői szak hivatalfőnökei, vagy munkavezetői. Látjuk, a legszerényebb életkörnek is megvannak a maguk vezetői, egy munkacsoportnak, mérnöki vállalkozásnak, kereskedelmi üzletnek stb. Ezek a vezetői alsóbb kategóriák számunkra igen becsesek; ha nincs is részük sok társadalmi elismerésben, a maguk szűkebb körében mindent megtesznek, amit a «dolog természete», az ügyfaj megkíván. Munkájuk pontos, megbízható és intenzív, nincs okunk őket lebecsülni. Nélkülök a társadalom épügy kátyúba jutna, mint a magasabb vezetői kategóriák, fokozatok kiesése következtében. Az «alsóbb» és «felsőbb» kategóriát tehát nem érték-kategóriáknak vettük: minden vezetést egyformán megbecsülünk, ami a *maga helyén* van s a legjobban elvégzi feladatát, mégha a kör, melyben a vezető mozog, egy üzem, egy iskola, egy hivatal, vagy egy mérnöki vállalkozás («kivitelezés») szűk körnek számít is. A munka jósága, szoliditása fontos itt s a biztosan következő siker.

2. Az előbbi felett áll egy szélesebb kör, amelyben az adminisztrátor, az *ügyvivő* lesz a vezető. Itt már felmerül a társadalom kisebb-nagyobb köreinek szempontja. Egy nagyobb egység vezetése mindenekelőtt szervezettséget, rendet kíván: a vezetők első szempontjává lesz a rend, a szabályos összerendezettség. Ide tartoznak magasabb vezető hivatalnokok is, bírák, ügyészek, ügyvédek, szolgabírák stb., de ide tartoznak oly magasabb kategóriák is, minő egy diplomáciai «ügyvivőé». Ezek hatásköre láthatóan szélesebb, mint az elsőké: társadalmi. *Nemcsak egy-egy munkálat műszaki sikere függ tőlük, hanem emberi élet-*

¹ Helyünk nem lévén kifejtteni, itt csak röviden utalunk arra, hogy a fenti fokozatok összefüggésben állnak a *munkaelmélettel*, mely a munkanemeket tisztázza; főképviselője O. Spann. A magunk részéről régebbi (1921) kísérlettel eltekintve utalunk Társadalomtudomány 1927. évf. 389—402. lk.-ra.

sorsok, pályák, megyék, sőt országok élete. Mindamellett ez az adminisztrátor-típus a megszokott rend keretében mozog, nincs szó új «irányok», életcélok és életlehetőségek kidolgozásáról, magasabb «invenció» munkáról. Jelen fejtegetésünk súlypontját a következőkre kívánjuk helyezni, mint amelyek a társadalomtechnikán túlmenő, szociális kérdésekben fontosak.

3. és 4. Korunkban kiemelkedő figyelem tárgyai az államférfiak, mint vezetők. Ezek szerepükben lenyúlnak az első kategóriába is; ilyen pl. egy átmeneti kabinet esete, amelynek célját «az ügyek tovább vitelében» látják. Ezek fölé emelkedik két vezető-fokozat: a *politikai művészeké* és a *missziós vezetőké*. Nem egyszer nehéz a kettőt szétválasztani, s mégis lehetséges, mert működésük súlypontja, tendenciája más. Tipikus politikai művész egy Cavour, egy Bismarck, kiknek egy-egy modern állam egységét köszöni. Többek, mint nagyeszű és páratlanul ügyes államtechnikusok (Disraeli), többek, mint magasabb ügyvivők, adminisztrátor-tehetségek, pl. Bethman-Hollweg, vagy Wekerle stb. Politikai művészek már nem a megszokott államkeretekben mozognak, hanem új stílust teremtenek az államéletben; alkotótehetségek, általában úttörők. Új stílusú feladataira idegződnek rá, széles horizonon mozognak. Nemcsak az állam területén. Politikai művészek szerepelnek a gazdasági élet új feladatkörében is: a nagy szervezők esnek e kategóriába. Politikai művészeket látunk az egyházak életében is, sőt a művészet és tudomány világában is vannak nagy szervező-úttörők. Ez a problémakör igen tágas, mégis kisebb, mint egy-egy új életforma megalkotása.

A közéleti emberek három síkon találhatók; először (mint láttuk) a magasabb ügyviteli síkon, másodsor a politikai művészek, végül a *missziós vezetők* síkján. Ez utóbbiakat kell elválasztanunk az előzőtől.

A küldetéses (missziós) vezető előtt nem az aktuális politikai vagy külsőleges térítői¹ siker a legfontosabb, hanem a lélek beállítottsága és benső lendülete; nem a folyó érdeklő a vezetőt, hanem a forrás. A missziós vezető egy születő világot hordoz magában, melynek ereje hite szerint belőle fakad. Ez a vezető-

¹ Ez véghez vihető nyers hatalmi szóval is, aminek keresztülvitelére nem alkalmas a missziós véna.

típus a lelket legbensejében igyekszik érinteni, magát az embert formálni. Nem hive szerződéseknél és diplomáciai tárgyalásoknak, jobban hisz az érzületek állandóságában, a belső beállítottságban,¹ főképp abban az objektív értékvilágban, mely mindenkít éthosza mélyén közös nevezőre tud hozni. Amit tesz, kompromisszumoktól mentesen igyekszik tenni, s «csak annak a jogát veszi tekintetbe, aminek szükségkép meg kell születnie» (Nietzsche). Ezért lesz áldozatos hős, apostol. Általában idealista, akinek érzéke nem a mának, hanem a holnapnak hangjait hallja ki a történet lármájából. De reálpolitikus is tud lenni.² Korunk tiszta, széles körre ható missziós vezetőt alig tud felmutatni.³ Egy-két reálpolitikus államművész is csak áthajlik erre. Mi sem jellemzőbb korunkra, mint az, hogy egyre egyetemesebb kérdéseket tesz fel, missziós vezérekre áhítozik, és legtöbbször részletválaszokat kap, vezetői szűkkörű állam- vagy társadalmi vezetők, többnyire ügyvivő típusúak, legjobb esetben politikai művészek. Régebb korból kell vennünk tipikus példát egy *küldetéses (missziós) vezető* lelki arcára. Széchenyi naplóiból tudjuk, minő petyhüdt korba született bele, Metternich stagnáló korába s mégis magasabb küldetésre lobbant a lelke: oly erős benne egy *általános* missziós hit, hogy külföldön jártában egy pillanatra fel-

¹ Minden időben élt egy népies közvélemény, melynek kedvelt tétele az, hogy «a politikusoknak *nevelni* is kell a népet». Ez voltaképp annak a kiérzése, hogy magasabb politikai vezetők necsak aktuális ügyeket végezzenek el, bárminő művészettel, hanem legyenek a lelkek magvetői is, *készítsék elő a jövőt* a lelkekben. Ez nem más, mint népies missziókívánás, «magasabb (missziós) vezetés» utáni vágy. Az idealista politikus a reálpolitikustól abban különbözik, hogy az előbbi a *jövőnek* reálpolitikáját célozza; az utópista viszont teljesen talaj talán kívánalmakat melengtet.

² A missziósvezért nem szabad úgy elképzelnünk, mint egy magasrendű prédikátort, akiből azonban teljesen hiányzik a politikai művész vénája. A vezetés síkjait nem úgy képzeljük el, hogy ami az alsóbb síkon van, az teljesen hiányzik a felsőbb síkon, hanem épp fordítva, az alsóbb síkon hiányzik az, ami a felsőbbben már jelentkezik.

³ «Korunk világnézetének realiztikus és szkeptikus szelleme kevésbé alkalmas lelki éghajlat a pozitív eszmék megszerkesztésére s a beléjük vetett hit erejének fokozására a régebbi korok világfelfogásának szilárdságával szemben: minden kétségessé válik; semmi sem állandó és szilárd hit tárgya.» Kornis: Az államférfi. I. 93. 1.

csillan benne, hátha neki a — török népet kell kivezetnie a romlásból. Utazásából hazajöve, fellép az országgyűlésen. A többi ismeretes. Dessewffy élehangú kritikája nemcsak külföldiességet emleget, hanem a «szakszerű» kritika hiányát . . . Gyökeres félreértés ez. Mintha Széchenyi *ügyvivő* vezetőként egy-két reformot akart volna lebonyolítani. Ellenkezőleg, Széchenyi tipikusan küldetéses, missziós vezér, aki Új-magyar Élet zászlóját bontogatta ki, új életfeladatokat új életfelfogásban rajzolt elének.

Kossuth már szűkebb igényű: inkább csak egy új, független, alkotmányos államforma bábája, tehát főleg állampolitikai vezető, csak mellékvágányon tér rá új életforma követelményeire. Példánk bizonyára élesebb fénysávba helyezi, hogy minő más a vezető igénye s rákészlődése feladatokra aszerint, hogy alacsonyabb, vagy magasabb vezető-síkon jár, illetve erre gravitál, továbbá minő más a vezetőváró közönség is igényének fokozatára, mintegy *felkínált fórumára* nézve.

Vezetői igény szempontjából Mussolini nem kívánt túlmenni állama szempontján. «A fasizmus nem exportcikk.» Mussolini etatista, de ép azért, mert új államerőket hoz felszínre, biztos érzékkel felismerte, hogy új állam-étoszt is kell akarnia. Nem az egyetemes emberi lelket formálja, tehát inkább a politikai művész kategóriájába, mint a missziós típusba tartozik. Mindamellett bizonyos irányú «új államéthosz» mást, pl. új gazdasági étoszt is von maga után — ez is összefüggésben van az állammal —, majd a néperőt kívánja ápolni. Így szinte akaratlanul átsiklik tevékenysége egy szélesebb lélekformáló, missziós síkra.

Hogy mennyire más a missziós vezér és a politikai művész, jól a renaissance kora mutatja meg,¹ nálunk Mátyás, aki éli a renaissance-életet anélkül, hogy új, alkotó állam-étosz után sóvárogna. Politikai művész, aki hidegen számíthat, kombinálja az erőket, lehetőségeket, tehát «reálpolitikus». Csaknem mindent elér, amit akkor elérhet.

Ezzel szemben a missziós véna célja érületi magvetés. A lélek-plasztika elhanyagolása miatt a politikai művész bizonyos *érületi úrt hagy maga mögött*. A közönség maga is nem egy-

¹ L. A. v. Martin, Kultursoziologie der Renaissance c. remek összképét, Handwörterbuch d. Soziologie (1931). 495—510. lk.

szer figyelmen kívül hagyja, hogy új éthoszra lett volna szüksége, s ehhez képest oly valaki, aki példájában neki azt megadta. Mechanikusan továbbéli az államraison-diktálta életét, és megszűnik szüksége új életstílus után — új intézmények aztán nem tudnak lelkekbe, erős meggyőződésekbe fogózni, elhalnak, vagy elerőtlenednek. Azért több egy «missziós vezér», mert lélektanilag építőmester is.

Vannak idők, amidőn *missziós vezérek* utáni vágy eleve erőteljes. Valósággal iskolapélda erre a háború utáni Németország. Aki a német publicisztikát figyelemmel kísérte, látja, itt is, ott is felbukkan egy Vezér várása, s vele együtt jelentkezik egy magasabb felelősségérzetre utaló «vezérségi elv» (Führer-prinzip) is. Német földön még nem látott hatalmi koncentrációs felfogás jutott felszínre.¹

Az új vezérségi elv egyenesen azt vallja, hogy a vezér külön kategória: «Vezér és nép nem egy, mert a nép sohasem akarati egység, ezt előbb a vezér *alakítja ki*.² A vezér *nem is képviseli* a népet, ez egy liberális-demokrata-reminiscencia volna. Ilyen képviselőre vonatkozó tan megszüntetné a kettéváltság viszonyát vezér és a vezetettek között. Az a vezető, aki a mindenkori népakaratot (amely persze csak fikció) volna hivatott megtestesíteni, voltaképp bizonyos érdekcsoportoknak s irányzatuknak megbízottja volna és ezzel hivatalnokká válnék.»³ Mások (ForsthoFF) szerint a nép sohasem *ad* vezérséget, hanem csak *elismer*.⁴ A vezért nem is «választotta» a nép, hanem csak «ki-jelentette» vele szemben a hűségét. Az állam pedig már «nem

¹ L. rendszerbe illesztve: O. Koellreuter, Grundris der alig. Staatslehre. 1933. 163. lk.

² Ezzel szemben a régi felfogás: «Der Führer ist in Fragen der Gemeinwillensbildung *Exponent*, nicht *Dirigent* seiner Schaaren (Th. Geiger). «Vezérük vagyok, tehát — követnem kell őket», egy német pártvezér e mondását Simmel (Soziologie, 1908) elfogadja s bőven kommentálja.

³ Thalheimer: Der Führergedanke, 1934. 6. 1.

⁴ Moeller van der Bruck (Das ewige Reich, 43. 1.) pedig ezt írja: «Vezetők azok, akik kifejezik azt, amit mindazok, akikhez szólnak, *nem tudják elmondani* és mégis el szeretnék mondani. Az ő és koruk, népük szellemét, az egész vágyódását és sóvárgását egy *egységge tudják összefogni*» . . .

üres rend-mechanizmus, hanem legfelsőbb törvény.»¹ A vezér mégsem mondhatja XIV. Lajos szavait: l'état c'est moi, hanem fordítva, én a népé vagyok. Mi okozta a közönség lélektana szempontjából mindezt? Valósággal a tömeg is hajlott arra, hogy valaki az ő hiányzó akaratát *pótolja* gazdag, erőteljes egyéniségével, s lelki koncentrációra való képességével. Mindenekelőtt a vezér kerek, kiemelkedő «egyéniség».² Belejátszott e helyzet alakulásába az, hogy féltek a bajtól, s forrón remélték az új jövőt — íme, a félelem és a remény motívumának minden korban jelentékeny tömeglélektani fogantyúja.³ A *mai* helyzetben nem lett volna elég egy junker-életforma tipikus képviselője, mégha az igazi «államérzülettel» telített is. Nem lett volna elég bárminő ördögi ügyességű «ügyvivő» vezető sem, *másnemű* vezető vártak: aki eleget tesz az új idők megújodási készségének, vezér kellett, aki *közösséggé* formálta a népet. A közönség nem is részletsikereket vár tőle elsősorban, hanem azt, hogy megsejtse vele egy *új élettotalitás* körvonalait.

Íme, volt ily vezetőváras a közönség részéről, s a vezér egy «missziós vezető» arculatában jelentkezett. Látható e példán nemcsak a közönség és vezetőjének összefüggése a vezetővárasban, hanem a vezetés *fokozatának* sajátos igénye. A missziós vezető életművének eredménye igen széles körben jelentkező új szellem, érzület, éthosz.

Mielőtt a két utolsó vezetői kategória (vertikális fokozat) vázolására térnénk át, ki kell térnünk röviden új feladatok megjelenésére, melyek főként az előző fokozatokhoz kapcsolódhatnak.

A vezetés *fokozatiságával*, a vertikális vezető-kategóriákkal kapcsolatos következő új problémák megoldására tudtunkkal semmiféle kísérlet nem történt. Megoldandó az a kérdés, hogy minők a vertikális kategóriák *határai*; úgy látszik, a kategória határa fölfelé éles, lefelé nem, azaz felsőbb kategóriák még

¹ Thalheimer, 7. 1.

² Jerusalem, Soziologie des Rechts. 1925. I. 192. lap (v. ö. 110. 1.) utal erre: Der Träger kollektiver Funktionen ist immer zuerst Repräsentant der Entwicklung zum *Individualismus* gewesen. V. ö. Bogardus 8. és 17. fejt.

³ V. ö. Das Lohn- u. Furchtmotiv J. Bühler, i. m. 68. lk. már a középkorban jelentékeny.

képesek — kivételesen — az alsóbb vezetőkategóriák munkáját vezetni, de alsóbbak nem a felsőbbek lényegét megragadni.¹ Ezzel kapcsolatos egy újabb kérdés, amelyet «a vezetők fokozati *tragikumának*» mondhatnánk. The right leader at the right place! Megesik egyes történeti helyzetekben, egy ügyvivő vezető-típus oly pozícióba kerül, hogy a számára megoldandó feladat lényege egy politikai művész típusához való. A közvélemény ilyenkor a magasabb perspektíva hiányát szokta emlegetni. Az is sajátosan érdekes probléma, ha egy magasabb kategória az alsóbbnak helyzetébe, pl. az ügyviteli helyzetbe, nem tudja magát beletalálni.² Beszélhetünk így pozitív és negatív *fokozati eltolódásáról*, az első esetben az alsóbb kategória a felsőbb kategóriának, a másodikban egy felsőbb az alsóbb kategóriának ügykörét ellátni képtelen. Probléma, amely megoldásra vár, a *hibás fokozat-ambíció*: ez esetben nem annyira egy ügy sorozat megoldása szenved csorbát, mint inkább a személyi presztízs, miután a vezető nem találja el azon fokozatot, mely vezetői típusának megfelel. Végül felmerül egy probléma, melyet «*fokozat-tévesztésnek*» nevezünk a közönség részéről. Ez abban áll, hogy a politikai közönség, a szélesebb értelemben vett politikai elit oly vezetőre vágyakozik, aki egy politikai művésznek, vagy egy missziós vezérnek való feladat megoldására hivatott, ámde nem találja meg vezérében *épp a keresett* fokozati igényt; pl. nem látnak mást, mint az ügyek továbbvitelét. Ez esetben nyugtalanság, csalódás következik be. Mind e kérdések felderítése a jövő feladata.

5. és 6. Az a típus, illetőleg vezetői fokozat, mely az előbbieknél föltött áll, *egyetemessége* jogán lesz magasabb. Nem egy-egy népnek, hanem mindenkinek szól törekvésük végső következménye: egy új, széleshorizontú «világnézet», illetőleg *életfelfogás*. Akik e téren lesznek vezetőink, azok valóban az egész életre, mint

¹ Ilyennek tekinthető bizonyára Bismarck utódának, Caprivinek a helyzete, aki az orosz problémát nem tudta a viszontbiztosító szerződés lejártakor (1890) megoldani s akaratlan előkészítője lett annak a helyzetnek, mely a világháborúra vezetett.

² Az id. Andrássyról írják, hogy a köznapi, mégoly sürgős esetek elintézése elől szívesen menekült el, lovagolni ment; a számára «köznapias esetek» «Augiás istállója» maradt fenn hónapokon át.

totalitásra bírnak átalakító igénnyel, tehát *életvezéreknek* mondhatók. Ilyen egy Platón s ilyen Szent Ágoston. Az élet vezérek természetesen nem adnak minden életvonalkozásban útmutatást, igényük az életegész vezetésére irányul. Ha a világnézetet formáló filozófusra gondolunk, tudjuk, ő is töredékeket ad egy nagy életprogramból, de felelősségérzése magasabbra sarkallja, egy totalitásra. Totális felelősség a sajátos vonásuk, az életet sub specie totalitatis fogják fel.¹ Gondoljunk Plafonra. Nem tudjuk róla elképzelni, hogy pusztán ügy vivő-vezető lehessen, avagy ügyes technikusa legyen az életnek, ki «a szalakat szövögeti» (v. ö. Politikos: hyphantiké techné) — e téren a szofisták is megtennék a magukét. Az sem elég, hogy nagyszabású emberművészt, szervezőt lássunk abban, aki az Akadémiát organizálta: Platón nem kevesebbet kívánt, mint a hatalomra vágyó lélek és élet helyett a Mély-lélek ígését halló elmét, aki az Eszmét, az Igazat, a Jót látja, akinek szeme lát-noki szem. Platón nemcsak érzületeket akart ápolni; missziós eszme-terjesztésre törekvéssel nem éri be. Benne nem pusztán elméleti véna élt, hogy theoretikusan egésznek láttassa a világot, hanem látni akarta az embert magasra emelkedése hitében. Ez a hit nem pusztán terjesztés, extenzitás lendülete, hanem az élet intenzitása és mélysége. El lehet ugyanezt mondani Szent Ágostonról is. Életvezér ő is, mint az egész emberiség vezére, ki szellemét távoli múltból állandóan sugározza.² A hatás köre az életvezérek körében sem teljes: hozzá van kötve pl. ahhoz a latinos kultúrkörhöz, melyben megértik műveiket, s hozzá van kötve magasabb emberi színvonalhoz. De ez már csaknem a felső határ, melyet vezető elérhet.

Hatásuk forrása: a mű. Minden nagy vezér, akár író, zene-költő, festő vagy szobrász, egy objektív közegben állandósul, objektívalódik. Az emberiség említett nagy vezetői *objektívalt vezetőik*, akik nem hunynak el, akiknek művei állandóan meg-

¹ V. ö. Dékány: A filozófus és felelőssége. Athenaeum. 1936. évf.

² «Alakja és hatása egyike a legnagyobbaknak, melyet a történelem fel tud mutatni s szelleme még ma is oly elevenen és megcáfolhatatlan frissességben él közöttünk, mintha nem másfélezer év távolából intene felénk, hanem kortársunk volna» (Halassy Nagy J. Az antik filozófia. 1934. 434. 1.).

szólalnak, mint az emberek örök útítársai. A megértés nehézsége természetesen itt-ott gátat vet az elé, hogy átlagember szellemükbe hatoljon, de azért mindenki tudja, hogy mit «jelentenek». Az életvezérek általában jelentéshordozók, jelentést tárnak az az olvasó vagy szemlélő elé, új életáramot fejlesztenek állandóan, mely a meglevőt szüntelen gazdagítja. Ez épp a kultúra élete. Ezért beszélünk róluk, mint az emberiség *kulturális vezéreiből*.

Még egy magasabb vezetői fokozatról kellene itt megemlékeznünk, de fejtegetésünk korlátai csak megemlítésére intenek. Minden elfogulatlan szociológus, aki a történeti életet széles perspektívában látja, kénytelen megállni az előtt a nagy tény előtt, hogy minő széles körben s minő intenzíve hatottak a nagy történeti vallások megalapítói. Minden korban látjuk, hogy az emberek kozmikus erők közepett érzik magukat, keresik a természetfölöttivel, a mindenség Urával való bensőséges kapcsolatukat, keresik múlandó életük értelmét. Látjuk, hogy a nagy történeti vallások miképp fokozzák fel válaszádukkal az emberi lélek legnemesebb motívumait. A nagy vallásalapítók megrezegettik a legegyszerűbb lélek húrjait csakúgy, mint a legmagasabban szárnyaló kultúremlerekeit. Száz és százmilliók társadalmak, fent és lent, a vallásalapítók igéjének hatása alatt vannak. íme, ez a hatáscsoda a legmagasabb és legegységesebb szociális tényállásra utal, szellemi vezetőerő legmagasabb fokára.

Fejtegetéseink végére értünk. Feladatunk volt egy széleskörű problematika körvonalainak jelzése, felvázolása. Nem tettünk ennél többet, bemutattuk egy elhanyagolt problématerület vázlatos térszínrajzát. Kísérletképen egy kutatás-hipotézist adtunk, mely remélhetőleg a jövő kutatót legalább némely mozzanatában érdekelni fogja. A befejezettségnek látszatát is kerülnünk kellett a kutatás mai fokán. Minden célunkat elértük, ha sikerült megmutatnunk e problémakör gazdagságát s ha kiderült az is, hogy a vezetők kérdésének minél tökéletesebb tisztázása a társadalomtudományon kívül a társadalomnak is állandóan fontos érdeke.

Dékány István.